

KONCEPCJE MAŁŻEŃSTWA U MORMONÓW, KATOLIKÓW I ANGLIKANÓW WOBEC ZJAWISK NIEHETERONORMATYWNOŚCI I ROZWIĄZYWALNOŚCI ZWIĄZKÓW. ANALIZA PORÓWNAWCZA

CONCEPTS OF MARRIAGE IN MORMONS, CATHOLICS AND ANGLICANS *VIS-À-VIS* THE PHENOMENA OF NON-HETERONORMATIVITY AND RELATIONSHIP DISSOLUTION. A COMPARATIVE ANALYSIS

Ks. mgr lic. Paweł Kasperowicz

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Polska
e-mail: pakasperowicz@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3360-1438>

Abstrakt

Katolicyzm widzi małżeństwo jako nierozzerwalny sakrament o silnym nacisku na prokreację i jedność. Anglikanizm traktuje małżeństwo jako święte, ale nie nierozzerwalne, z większą elastycznością w kwestii rozwodów. Mormoni mają unikalne podejście do małżeństwa, które może trwać na wieczność, a ich ceremonie ślubne (pieczętowanie) mają wielkie duchowe znaczenie. Wszystkie trzy tradycje przywiązują dużą wagę do małżeństwa, ale różnią się w podejściu do jego charakteru, trwałości i celów. Ponadto instytucja prawna małżeństwa w kontekście nieheteronormatywności (np. związków osób tej samej płci) jest postrzegana bardzo różnie w tradycjach mormonów, anglikanów i katolików.

Słowa kluczowe: anglikanie, katolicy, mormoni, nieheteronormatywność, nierozzerwalność, przymioty małżeństwa, koncepcja małżeństwa

Abstract

Catholicism sees marriage as an indissoluble sacrament with a strong emphasis on procreation and unity. Anglicanism sees marriage as sacred but not indissoluble, with more flexibility on divorce. Mormons have a unique approach to marriage,

which can last for eternity, and their wedding ceremonies (sealing) have great spiritual significance. All three traditions place great importance on marriage, but differ in their approach to its nature, permanence and purposes. Furthermore, the legal institution of marriage in the context of non-heteronormativity (e.g. same-sex unions) is viewed very differently in the Mormon, Anglican and Catholic traditions.

Keywords: Anglicans, Catholics, Mormons, non-heteronormativity, indissolubility, qualities of marriage, concept of marriage

Wprowadzenie

Zjednoczone Królestwo, choć zróżnicowane pod względem ludności etnicznej, w zakresie wyznawanej przez obywateli religii, wciąż jako ogół społeczeństwa w większości pozostaje wierne doktrynie chrześcijańskiej, choć ta na przestrzeni prawodawczej wieków Kościoła Anglii ulega coraz to większej erozji z punktu widzenia komparatystyki z doktryną katolicką. Czy zatem po pozytywnym wyniku głosowania Synodu Generalnego Kościoła Anglii z dnia 9 lutego 2023 r. nad dokumentem *Living in Love and Faith*¹, w którym traktuje się na temat błogosławieństwa związków nieheteronormatywnych można wciąż stawiać tezę, że katolikom żyjącym w Zjednoczonym Królestwie najbliżej z punktu widzenia dogmatyczno-prawnego w zakresie koncepcji małżeństwa do prawodawstwa anglikanów? Aby udzielić niewiążącej odpowiedzi na to pytanie retoryczne zostanie przeanalizowana metodą formalno-dogmatyczną, metodą historyczno-prawną oraz metodą komparatystyczną doktryna prawna wspomnianych Kościołów wraz z ujęciem Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, który w Wielkiej Brytanii stanowi po anglikanach i katolikach znaczący odsetek ludności, a jeszcze do 2001 r. był uznawany przez Stolicę Apostolską za inne wyznanie chrześcijańskie.

1. Koncepcje małżeństwa

1.1. Mormoni

W zasadniczych dokumentach religii mormońskiej znajdujemy wyraźne promowanie związków o charakterze heteronormatywnym. „Pierwsze

---

¹ General Synod, *Living in Love, Faith, and Reconciliation* (09.02.2023), <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2024-02/gs-2346-llf-synod-paper-feb-2024.pdf> [dostęp: 10.10.2024].

przykazanie, jakie Bóg dał Adamowi i Ewie, nawiązywało do ich rodzicielskiego potencjału jako mąż i żona [...]. Oświadczamy, że przykazanie Boga dla Jego dzieci, aby się rozmnażały i wypełniały ziemię, pozostaje w mocy. Oświadczamy także, iż Bóg nakazał, aby święta moc prokreacji była wykorzystywana tylko pomiędzy mężczyzną i kobietą, prawnie zaślubionymi jako mąż i żona”².

Religia ta charakteryzuje się zatem bardzo wyraźnym ukierunkowaniem na płodność związków i ich dzietność. Mormoński biskup Birmingham Bob Glaser komentując tekst proklamacji podkreślił szczególnie wymiar płodności w koncepcji małżeństwa: „Święte moce prokreacji mają być stosowane tylko między mężczyzną a kobietą, prawnie poślubionymi jako mąż i żona. Rodzice mają rozmnażać się i wypełniać ziemię, wychowywać swoje dzieci w miłości i prawości oraz zaspokajać fizyczne i duchowe potrzeby swoich dzieci. Mąż i żona mają uroczysty obowiązek wzajemnej miłości i troski. Ojcowie mają przewodzić swoim rodzinom w miłości i prawości oraz zaspokajać potrzeby życiowe. Matki są przede wszystkim odpowiedzialne za wychowanie swoich dzieci. W tych świętych obowiązkach ojcowie i matki są zobowiązani pomagać sobie nawzajem jako równi partnerzy. Boski plan szczęścia umożliwia kontynuowanie relacji rodzinnych po śmierci. Ziemia została stworzona, a ewangelia została objawiona, aby rodziny mogły być formowane, zapieczętowane i wywyższone na wieczność”³. W tym ogólnym opisie możemy wyróżnić cztery atrybuty mormońskiego małżeństwa. Są to według polskiego nazewnictwa stosowanego w literaturze przedmiotu: czystość, wspólnota, płodzenie i wychowywanie potomstwa oraz szowinizm płciowy [Anoszko 2017, 134].

Według nauczania Kościoła Jezusa Chrystusa Dni Ostatecznych osoba czysta płciowo „jest przygotowana do wykonania i utrzymania świętych przymierzy w świątyni”, idzie zatem o zachowanie czystości aż do ceremonii ślubnej w obiekcie kultu. Zgodnie z Księgą Mormona grzech przeciwko

² G. Hinckley, „Proklamacja podczas Generalnego Spotkania Stowarzyszenia Pomocy z 23 września 1995 roku w Salt Lake City, Utah.” <https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/the-family-a-proclamation-to-the-world/the-family-a-proclamation-to-the-world?lang=pol> [dostęp: 27.10.2024].

³ P. Kasperowicz, *An interview about Mormons Marriage and Family with Mormon Bishop Bob Glaser* [Birmingham, 11.02.2023].

czystości jest „wstrętny Panu” i porównywalny tylko do morderstwa i zaprzeczeniu istnienia Ducha Świętego⁴. Zachowanie czystości stanowi o zabezpieczeniu od duchowej i emocjonalnej szkody, gdyż według etyki mormońskiej tylko czystość seksualna umożliwia człowiekowi podejmowanie słuszych decyzji. Ogólnie rzecz biorąc, czystość płciowa w ujęciu tej religii to notliwość i prostota, natomiast akt przeciwko seksualności jest uznawany za znaczące wykroczenie [tamże, 135].

Kolejna cecha mormońskiego małżeństwa to wspólnota (ang. *conjugal*). W wymiarze społecznym idzie o wzajemną sympatię i szacunek [Heaton i Jacobson 2015, 321]. Natomiast w przestrzeni prawnej doktryny małżeństwa w Kościoła Jezusa Chrystusa Dni Ostatecznych dominuje przekonanie o wiecznej więzi małżeńskiej, idzie zatem o szczególny rodzaj partnerstwa, nazywany technicznie „związkiem niebiański” (ang. *celestial marriage*), którego nie rozwiązuje nawet śmierć współmałżonka. Jednakże możliwe są również tzw. małżeństwa „nie na wieczność”, a więc zawierane bez zachowania mormońskiej normy kanonicznej. Każdorazowo jednak idzie o związek mężczyzny i kobiety [Jakubowski 2005, 338].

Najbardziej rozpoznawalną cechą rodziny mormońskiej jest płodność. Fakt zawarcia związku wyznaniowego obliguje wyznawców Kościoła Jezusa Chrystusa Dni Ostatecznych do wielkiej płodności. Mormoni są przekonani co do kontynuacji rodziny w życiu pozagrobowym, według nauczania tego Kościoła po śmierci bytowanie zaczyna się na tym samym poziomie, jaki został osiągnięty w życiu doczesnym. Nadto małżeństwo i rodzina mormońska są uważane za spichlerz boskich nasion, które kielkując mają wydać potomstwo. W związku z tym wyznawcy Kościoła Jezusa Chrystusa Dni Ostatecznych z estymą realizują nakaz zapisany w Księdze Rodzaju o płodzeniu potomstwa. Stanowi to jeden z kluczowych elementów zbawienia w tej religii⁵.

⁴ J. Smith, *Księga Mormona: Jeszcze Jedno Świadeństwo o Jezusie Chrystusie*, Intellectual Reserve, Salt Lake City 2012, s. 267; Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, *Nauki i Przymierza Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich*, Intellectual Reserve, Salt Lake City 2011, s. 52.

⁵ Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, *Nauki i Przymierza oraz Historia Kościoła: Podręcznik do studiowania dla ucznia*, Wyd. Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, Salt Lake City 1999, s. 26-27.

Ostatnim przymiotem małżeństwa u mormonów jest szowinizm płciowy. Płeć dla mormonów jest bardzo ważnym desygnatem określającym tożsamość wiernych, wywodzącym się nie tylko z biologii, ale też z teologii, jest „zasadniczą indywidualną cechą odwiecznej identyfikacji i celem każdego śmiertelnika” [Nelson 2008, 92]. Od 1995 r. oficjalne nauczanie tegoż Kościoła deklaruje ważność i odwieczność ról płciowych, które są pochodną uwarunkowań biologicznych, oraz które kształtują obowiązki domowe, kościelne i sakramentalne. „Byłoby dobrze, gdyby macierzyństwo pozostawało dla kobiet najwyższym powołaniem i obowiązkiem, natomiast dla mężczyzn zarabianie na życie, wspieranie rodziny oraz bycie jej duchowym głową; młodzi chłopcy i dziewczęta mają być wychowywane, kształcone i socjalizowane do ról w Kościele i rodzinie, podkreślające ich obowiązki religijne lub rodzinne” [Mafly-Kipp 2013, 15].

Jak łatwo zauważyć mormońska koncepcja małżeństwa nie dopuszcza w sposób absolutny oficjalnych związków o charakterze nieheteronormatywnym. Jako uzasadnienie tej tezy, z punktu widzenia aksjologii prawa należy wymienić: przywiązywanie dużej wagi do takich wartości jak ciągłość rodowa, która znajduje swoje przedłużenie w stabilizacji majątkowej oraz wiara w transcendentne życie rodzinne po śmierci.

Nadto z socjologicznego punktu widzenia takie ujęcie niesie ze sobą pozytywne konsekwencje w zakresie dziedziczenia rodzinnych majątków, w czasach, gdy rodziny amerykańskie o wysokim statusie społecznym i o wysokich dochodach zazwyczaj wykazują się mniejszą ilością dzieci, u mormonów owa tendencja wygląda dokładnie odwrotnie. Nadto statystycy mormoni amerykańscy są lepiej wykształceni oraz zamożniejsi, aniżeli przeciętni Amerykanie, podobną tendencję można zauważyć również w Wielkiej Brytanii [Kaufmann 2010, 33].

1.2. Katolicy

Jak zaznaczył Benedykt XVI w przemówieniu do Roty Rzymskiej w 2007 r., katolicka koncepcja małżeństwa pochodzi od Boga i nie może zostać zmieniona żadną ludzką władzą⁶.

---

⁶ Benedictus PP. XVI, *Ad Tribunal Rotae Romanae in inauguratione Anni Iudicialis* (27.01.2007), AAS 99 (2007), s. 85-91.

W ujęciu doktrynalnym już św. Augustyn uczył o trzech małżeńskich dobrach, którymi, jak utrzymywał, są *bonum sacramenti*, *bonum fidei* oraz *bonum prolis* i w nich należy upatrywać klasyczne umocowanie małżeństwa. Chociaż św. Augustyn z Hippony w swojej teorii małżeńskich dóbr wymienił jedynie dobro potomstwa, sakramentu i wiary, jednakże pisał również w innym miejscu o tzw. dobru małżonków (*bonum coniugum*)⁷. Zagadnienie to znacząco rozwinął św. Tomasz z Akwinu⁸.

We współczesnym ujęciu rozróżnia się zasadnicze cele oraz przymioty małżeństwa. Do tych pierwszych należy zaliczyć dobro potomstwa i dobro małżonków, natomiast za istotowe przymioty małżeństwa uznaje się jedności i nierozzerwalności [Karp 2019, 239-45].

Na potrzeby komparatystyki małżeńskich koncepcji słuszniejsze wydaje się jednak odwołanie do klasycznego ujęcia i podziału na cztery dobra katolickiego małżeństwa ze względu na stopień ogólności zagadnienia przyjęty przy opisie mormońskiego ujęcia, gdyż celem opracowania jest wskazanie na podstawy heteronormatywności lub homonormatywności w conceptach, a nie szczegółowe ich opracowanie.

Bonum coniugum wyartykułowane w kan. 1055 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁹ cechuje się swoistą niedookreślonością [Góralski 1996, 78-79]. Dobro małżonków należy rozumieć w ścisłym sensie desygnatu tego słowa nie jako osobne „dobra” lub „dobro jednej lub drugiej strony”, a zatem nie tyle idzie, o „dobro małżonka”, ale raczej o wspólne dobro małżonków. *De facto* dobro to jest osiągnięte i realizowane na wiele sposobów, przede wszystkim urzeczywistnia się w wyniku kontynuowania związku i zachowania wierności małżeńskiej aż do śmierci. Generalizując każdorazowo idzie o dobro wspólne mężczyzny i kobiety, zgodnie z doktryną skodyfikowaną w kan. 1055 KPK/83 [Góralski 1996, 80]. Jak podkreślił Ratzinger w obronie heteronormatywności nie można powołać

⁷ Św. Augustyn z Hippony, *De bono coniugali*, tłum. i opr. W. Eborowicz, Pro familia, Pelplin 1980, nr 98.

⁸ Św. Tomasz z Akwinu, *Suma Teologiczna*, t. 32: *Małżeństwo. Suplement*, tłum. i opr. F.W. Bednarski, Katolicki ośrodek wydawczy „Veritas”, Londyn 1984, nr 41-68.

⁹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

się w sposób racjonalny na zasadę słusznej autonomii osobistej. Inną jest rzeczą to, czy pojedynczy obywatele mogą swobodnie zajmować się działalnością, dla której żywią zainteresowanie, oraz czy ta działalność mieści się w powszechnym prawie cywilnym do wolności, a zupełnie inną kwestią jest to, czy działania wnoszą znaczący i pozytywny wkład w rozwój osoby i społeczności. Zdaniem Ratzingera społeczność swoje przetrwanie zawdzięcza rodzinie opierającej się na małżeństwie¹⁰.

Drugim istotnym dobrem katolickiego małżeństwa jest *bonum prolis*. Zgodnie z brzmieniem kan. 1055 KPK/83 nie ma wątpliwości co do tego, że zasadniczym celem małżeństwa jest zrodzenie i wychowanie dzieci. Innymi słowy, *de facto* nie jest konieczne, aby dziecko urodziło się w małżeństwie, ale absolutnie konieczne jest, aby umawiające się strony wyraziły zgodę w samym akcie małżeństwa i tym samym otrzymały prawo do tych czynności, które *per se* są odpowiednie dla zrodzenia i wychowania potomstwa, a których realizacja z natury domaga się heteronormatywności [Tenże 2022, 74-76]. Jak argumentuje ówczesny prefekt Dykasterii Nauki Wiary J. Ratzinger brak dwubiegunowości płciowej stwarza przeszkodę w normalnym rozwoju dzieci ewentualnie włączonych w takie związki. Brakuje im doświadczenia macierzyństwa albo ojcostwa. Włączenie dzieci do związków homoseksualnych na drodze adopcji oznacza w rzeczywistości dokonanie przemocy na tych dzieciach w sensie, że wykorzystuje się ich bezbronność dla włączenia ich w środowisko, które nie sprzyja ich pełnemu rozwojowi ludzkiemu. Ewentualne posłużenie się środkami udostępnionymi przez ostatnie odkrycia w dziedzinie sztucznego zapłodnienia wiąże się z poważnym uchybieniem szacunkowi należnemu godności ludzkiej i nie zmieniają bynajmniej ich nieadekwatności¹¹.

Trzecim istotnym dobrem małżeństwa w katolickiej doktrynie pozostaje *bonum fidei*, ściśle związane z kategorią wspólnoty całego życia małżonków. Objasniając ten wymiar instytucji *matrimonium* spostrzeżono, że dobro wiary wyklucza zarówno poligamię/poliandrię, jak i cudzołóstwo jednocześnie, a *contrario* należy zatem stwierdzić, że dobro wiary zakłada monogamię (jedyność)

---

¹⁰ Kongregacja Nauki Wiary, *Uwagi dotyczące projektów legalizacji związków między osobami homoseksualnymi* (03.06.2003), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20030731_homosexual-unions_pl.html [dostęp: 10.10.2024].

¹¹ Tamże.

oraz jedność, czyli przyznanie na wyłączność prawa do ciała (*ius in corpus*). Idzie zatem nie tylko o stan prawny dochowania wierności, ale również o stan faktyczny. Ponadto odwołując się do teorii personalistycznej wierność wymaga osadzenia na większej szczerości, aniżeli wspomniane przez prawodawcę w kan. 1056 KPK/83 istotne przymioty małżeńskie jedność i nierozzerwalność, „te już w naturalnym porządku oznacza zjednoczenie mężczyzny i kobiety” (kan. 1056 KPK/83). Jednak w ujęciu personalistycznym termin *corpus* powinien nabrać pełniejszego znaczenia, jakie pierwotnie posiadał w Bożym zamysle, przejawiającym się w wizji niepodzielnego związku mężczyzny i kobiety. Zatem o ile w ujęciu kontraktualistycznym dobra wiary nie eksponuje się jakkolwiek elementu płciowości, gdyż idzie o wyłączne prawo do ciała i monogamiczność związku, o tyle w personalistycznym koncepcie małżeństwa rozróżnienie płciowe stanowi rys charakterystyczny [Burke 1991, 662-65].

W przypadku małżeństwa chrześcijan nierozzerwalność powinna być jednak pojmowana nieco szerzej, jako *bonum sacramenti* i wówczas, jak podaje orzecznictwo, jest zakorzeniona w osobowym i całkowitym obdarowaniu się małżonków miłością o mocy bezwzględnie wiążącej, która w przypadku chrześcijan w Jezusie Chrystusie znajduje swój fundament i swoją siłę, gdyż Bóg pragnie nierozzerwalności małżeństwa, dając ją jako owoc, znak i wymóg miłości absolutnie wiernej [Góralski 2004, 7-9]. Ponadto w kontekście sakramentalności katolickiego małżeństwa warto zauważyć, że w odpowiedzi udzielonej 22 lutego 2021 r. przez ówczesną Kongregację Nauki Wiary odnośnie do wątpliwości co do udzielania błogosławieństwa związkom osób tej samej płci, w uzasadnieniu zwrócono szczególną uwagę na wymiar sakramentalny instytucji małżeństwa. Kościół nie ma ani nie może mieć władzy błogosławienia związków osób tej samej płci, gdyż błogosławieństwa osób mają związek z sakramentami, błogosławieństwo związków homoseksualnych nie może być uznane za dozwolone, ponieważ w pewnym sensie stanowiłoby ono naśladowanie lub analogiczne odniesienie do błogosławieństwa zaślubin, wzywającego nad mężczyzną i kobietą, którzy jednoczą się w sakramencie małżeństwa, ponieważ „nie istnieje żadna podstawa do porównywania czy zakładania analogii, nawet dalekiej, między związkami homoseksualnymi a planem Bożym dotyczącym małżeństwa i rodziny”¹².

---

¹² Kongregacja Nauki Wiary, *Responsum ad dubium Kongregacji Nauki Wiary odnośnie udzielania błogosławieństwa związkom osób tej samej płci* (22.02.2021), <https://www.vatican>.

Konkludując, istnieje zasadnicza różnica pomiędzy zachowaniem homoseksualnym jako zjawiskiem prywatnym a domaganiem się jego skodyfikowania jako normatywnej relacji społecznej, prawnie przewidzianej i zaaprobowanej, włącznie z nadaniem jej rangi jednej z instytucji systemu prawnego. Ta druga przesłanka stanowi nie tylko o wiele poważniejszy problem społeczny, ale przybierając na sile zatoczy zasięg o wiele większy i głębszy, a przez co doprowadzi do zmian całego porządku społecznego, drenując go tak, że z czasem sam system prawny okaże się niewydolny i sprzeczny z dobrem wspólnym¹³. W świetle deklaracji Dykasterii ds. Nauki Wiary wykluczone jest jakiegokolwiek błogosławieństwo par żyjących w związkach nieregularnych oraz par jedнопłciowych przypominające liturgię sakramentu małżeństwa lub obrzęd błogosławieństwa małżonków. Wykluczone jest również udzielanie błogosławieństwa osobom żyjącym w takich związkach w jakiegokolwiek oficjalnej formie – np. przy okazji celebracji liturgicznej lub w połączeniu z całkowicie świeckim obrzędem (choćby ślubem cywilnym). Deklaracja *Fiducia supplicans* stawia tu sprawę jasno, przede wszystkim po to, by uniknąć nieporozumień, szyderstw czy podejrzeń o osłabianie tradycyjnego nauczania Kościoła na temat małżeństwa, a także sugestii, że Kościół dopuszcza jakąś formę moralnej legitymizacji praktyk polegających na dopuszczalności związków osób tej samej płci czy pozamałżeńskich praktyk seksualnych. Nauczanie Kościoła pozostaje niezmienione w tej kwestii, a papież powtarza wartość prostego, spontanicznego, indywidualnego, pozaliturgicznego i nierytualnego błogosławieństwa, które może otrzymać w Kościele każdy, kto o nie poprosi¹⁴. Jak zauważa Nicolette Burbach¹⁵ Kościół katolicki deklaruje w tym dokumencie, że nie ma kompetencji błogosławić par homoseksualnych, jednocześnie podkreślając możliwość błogosławieństwa

---

va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20210222_responsum-dubium-unioni_pl.html [dostęp: 10.10.2024].

¹³ Tamże.

¹⁴ Dykasteria Nauki Wiary, *Deklaracja Fiducia supplicans o duszpasterskim znaczeniu błogosławieństw*, (18.12.2023), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_ddd_doc_20231218_fiducia-supplicans_pl.html [dostęp: 10.10.2024].

¹⁵ Nicolette Burbach jest kierownikiem ds. sprawiedliwości społecznej i środowiskowej w London Jesuit Centre. Wcześniej wykładała na Wydziale Teologii i Religii Uniwersytetu Durham. Jej badania wykorzystują nauczania papieża Franciszka, aby poruszać się po trudnościach związanych ze spotkaniem Kościoła z transpłciowością. Służy również w Radzie Duszpasterskiej dla Katolików LGBT+ Westminster.

indywidualnego, które jest miłosiernym uściskiem Boga i wyrazem macierzyństwa Kościoła. Trudno jednak zgodzić się z anglikańskim rozumieniem błogosławieństwa indywidualnego, które nie ma na celu nawrócenia w kierunku Boga i wspólnoty, ale jak pisze autorka, chwalenie i wielbienie Boga za rzeczy, miejsca i osoby [Burbach 2024, 9-11]. Jezus w swoim nauczaniu nie potępia grzeszników jako takich, lecz wyraźnie ocenia negatywnie ich czyny. Warunkiem zbliżenia się do Niego jest uznanie własnych grzechów, pokuta i nawrócenie („Idź, i od tej chwili już nie grzesz!”; J 8,11). Z tego można wnioskować, że Jezus nie potępia samej orientacji homoseksualnej, która może być niezależna od woli człowieka, ale nie akceptuje aktów homoseksualnych. Ta fundamentalna zasada – rozróżnienia między homoerotyczną skłonnością a aktami homoseksualnymi – powinna również przyświecać praktyce duszpasterskiej Kościoła [Kręciło 2021, 218].

1.3. Anglikanie

Zasadniczym stwierdzeniem w prawie Kościoła Anglikańskiego odnośnie do małżeństwa jest kan. B 30 pkt. 1 o świętym małżeństwie: „Kościół anglikański potwierdza, zgodnie z nauczaniem naszego Pana, że małżeństwo jest ze swej natury związkiem trwałym i trwającym całe życie, na dobre i na złe, aż do śmierci, jednego mężczyzny z jedną kobietą, z wyłączeniem wszystkich innych po obu stronach, dla płodzenia i wychowania dzieci, dla uświęcającego i właściwego kierowania naturalnymi instynktami i uczuciami oraz dla wzajemnego towarzystwa, pomocy i pocieszenia, które jedno powinno mieć od drugiego, zarówno w pomyślności, jak i w przeciwnościach”¹⁶. Jak zauważa Kilanowski kanony anglikańskie mówią o *union* (związku) i choć na poziomie lingwistycznym sformułowanie to nie jest tożsame z łacińskim *foedus*, oznaczającym przymierze, to zdaniem Kilanowskiego generalnie rzecz ujmując koncepcja małżeńska Kościoła Anglii, jej cele i przymioty są tożsame z ujęciem Kościoła katolickiego, za wyjątkiem zagadnienia sakramentalności małżeństwa [Kilanowski 2022, 197-204].

Jednakże w dokumencie przygotowanym *Living in Love and Faith* do ostatniego Synodu Generalnego Kościoła Anglii, który odbył się w dniach 6-9 lutego 2023 r. nastąpiła nie tyle redefinicja pojęć prawa

---

¹⁶ The Church of England, *The Canons of the Church of England. 7th edition incorporating first and second supplement*, Church House Publishing, London 2006, c. B 30.1.

kanoniczego Kościoła Anglii, co z punktu widzenia aksjologii prawa, swoiste przesunięcie dogmatyczne, jak czytamy w dokumencie: „nauczanie Kościoła anglikańskiego na temat małżeństwa jest zawarte w liturgii świętego małżeństwa [...] jednego mężczyzny z jedną kobietą, do wykluczenia wszystkich innych, do prokreacji i wychowania dzieci, do uświęcenia i właściwego kierowanie naturalnymi instynktami i uczuciami [...] odnosząc się do pierwotnego błogosławieństwa Boga dla Adama i Ewy w Księdze Rodzaju, małżeństwo łączy się z ideą zróżnicowania płciowego i możliwością prokreacji”, jednakże jak zaznaczono dalej w dokumencie: „czy prokreacja jest kluczowym aspektem natury małżeństwa? A może lepiej mówić o „płodności” w znacznie szerszym znaczeniu? Jak dalece biblijna metafora Chrystusa i kościoła determinuje naszą teologię małżeństwa i czy różnica między Chrystusem, a kościołem odzwierciedla różnicę płciową między panną młodą a panem młodym? Czy odejście od zróżnicowania płciowego jako istotnego stanowiłoby fundamentalną zmianę, czy też byłoby rozszerzeniem obecnej doktryny?”¹⁷. W dalszej części dokumentu podważona zostaje dotychczasowa forma błogosławieństwa małżeństw: „Co to znaczy błogosławić? Często prosimy Boga o błogosławieństwo dla ludzi i sytuacji, gdy podejmujemy decyzje, gdy szukamy drogi naprzód [...]. Nasza kultura zawęży i ogranicza znaczenie błogosławieństwa, czyniąc je warunkowym. W Piśmie Świętym widzimy wielkoduszne podejście do błogosławieństwa. Bóg błogosławi wszystkim żyjącym istotom w Księdze Rodzaju [...] początkowe błogosławieństwo, Boże pragnienie, aby ludzie rozkwitali, jest zawsze obecne i bezwarunkowe [...] Boże błogosławieństwo, nie jest to nasze błogosławieństwo ani aprobata, ale modlitwa do Boga, aby przyniósł rozkwit i wzrost na Bożych drogach”¹⁸. W końcu biskupi anglikańscy podejmują refleksję nad ustawą państwową z 2013 r., w której przedefiniowano instytucję małżeństwa w prawodawstwie państwowym: „w 2013 r. rząd na nowo zdefiniował małżeństwo jako małżeństwo między dwiema osobami tej samej lub przeciwnej płci, pozostawiając niezmienną kościelną definicję świętego małżeństwa zawartą w prawie kościelnym jako związek jednego mężczyzny i jednej kobiety [...]. Ujawniło to rozróżnienie między

---

¹⁷ The Church of England, *A response from the Bishops of the Church of England about identity, sexuality, relationships and marriage*, Church House Publishing, London 2023, s. 5.

¹⁸ Tamże, s. 6.

małżeństwem cywilnym a małżeństwem świętym, które istniało wcześniej, ale nie było tak oczywiste, ponieważ cywilne i religijne rozumienie małżeństwa nie było wcześniej ze sobą sprzeczne. Można zatem argumentować, że ustawa z 2013 r. doprowadziła do powstania w prawie Kościoła Anglii dwóch instytucji, które dla celów prawnych są równoznaczne z „małżeństwem” i mają takie same konsekwencje w prawie cywilnym, ale które mają odrębne definicje: małżeństwo cywilne, które charakteryzuje się neutralnością względem płci oraz Święte Małżeństwo, które wymaga, aby para była odpowiednio mężczyzną i kobietą [...]. Można argumentować, że para osób tej samej płci zawierająca stan cywilny, nie powinna sama w sobie być uważana za kwestionującą lub odrzucającą doktrynę Kościoła o małżeństwie wyrażoną w kan. B 30 (o świętym małżeństwie) i że ci, którzy to czynią, nie powinni być zatem uważani za działających wbrew tej doktrynie. Na tej podstawie byłoby możliwe, aby pary tej samej płci, które są w cywilnym małżeństwie – podobnie jak te, które są w cywilnym związku partnerskim – odprawiły nabożeństwo poświęcenia, dziękczynienia i/lub błogosławieństwa bez sprzeczności z doktryną Kościoła o małżeństwie¹⁹. Ponadto w nocy posynodalnej anglikańscy biskupi stwierdzają, że proponowane modlitwy i inne formy posługi, które mogą być stosowane w przypadku par tej samej płci, które zawarły związek małżeński, nie wskazują ani nie sugerują, że para jest uważana za święte małżeństwo²⁰.

Aby zrozumieć naturę tych rozstrzygnięć warto po pierwsze zauważyć, że Kościół Anglii nie spostrzegł żadnego zagrożenia w związku z wprowadzeniem przez ustawodawstwo państwowe związków partnerskich już w 2003 r. [Tenże 2021, 236], po wtóre odwołać się do protestanckiej teologii prawa kanonicznego wywodzącej się od Marcina Lutera. Jak zauważył T. Gałkowski, Luter rozwijając teologię św. Augustyna z Hippony doszedł do wniosku, że na świecie istnieją dwa królestwa, duchowe (*Corpus Christi mysticum*) oraz doczesne (*Corpus Christi babilonicum*). W rezultacie tych założeń Luter wyprowadził daleko idący dualizm. Na świecie istnieją dwa osobne Kościoły i dwa osobne porządki prawne [Gałkowski 2013, 117].

---

¹⁹ Tamże, s. 7.

²⁰ *General Synod, GS Misc 1339 GENERAL SYNOD Prayers of Love and Faith: a note from the Legal Office* (27.01.2023), nr 7-8, https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2023-01/gs-misc-1339-legal-note-for-synod-jan-2023_0.pdf [dostęp: 10.10.2024].

Koncepcji dwóch królestw odpowiada dualistyczna koncepcja prawa i Kościoła. W królestwie duchowym istnieje prawo miłości, prawo duchowe, prawo Chrystusa, polegające na miłości do Boga i bliźniego. Skierowane do wnętrza człowieka, ujmowane przez wiarę, stąd jest to prawo wiary, na wskroś duchowe, nie zakładające żadnych zobowiązań zewnętrznych, lecz jedynie wewnętrzną przemianę. Prawo Boże jest zatem według tej teorii związane tylko z życiem duchowym człowieka. Temu porządkowi prawnemu odpowiada Kościół duchowy (niewidzialny), do którego należą tylko ludzie sprawiedliwi. Prawo Boże istnieje tylko dla Kościoła duchowego i nie można z niego wyciągać wniosków dotyczących organizacji Kościoła widzialnego, którą określa prawo kanoniczne, będące prawem ludzkim. W Kościele duchowym istnieje jedynie prawo Boże, gdyż tylko ono dociera do wnętrza człowieka. Natomiast, w królestwie doczesnym obowiązuje prawo ludzkie, co do swej istoty zapewniające zewnętrzny ład i porządek społeczny. W tym też m.in. prawo kanoniczne, którym reguluje się zewnętrzne zachowania człowieka, aby osiągnąć ład i porządek w Kościele. Prawo to ze swej istoty jest nie do pogodzenia z prawem Bożym zawartym w ewangelii i obowiązującym w sumieniu, gdyż jest to prawo odmiennej natury [tamże, 116-17]. Prawo kościelne w ujęciu protestanckim ma taki sam charakter jak prawo państwowe, gdyż dotyczy człowieka zewnętrznego i nie odgrywa roli zbawczej. Prawo kanoniczne jest odpowiednie dla Kościoła widzialnego, do którego należą wszyscy ochrzczeni. Kościół widzialny ma swoją wewnętrzną organizację i jest przestrzenią, w której działa Kościół duchowy. Jak podkreśla Gałkowski, w ten sposób Luter oddał w ręce władzy świeckiej prawną organizację Kościoła [tamże, 117-18].

Podsumowując, choć w prawie małżeńskim Kościoła Anglii nie nastąpiła redefinicja pojęcia małżeństwa, to zgodnie z oficjalną linią prawnodawczą nastąpiło przesunięcie dogmatyczne w stronę uzgodnienia prawa kanonicznego z prawem państwowym, kanonizujące ustawę świecką, ale zarazem podważające aksjologiczno-prawne podstawy instytucji małżeństwa w Kościele Anglikańskim lub przynajmniej wprowadzające dualizm interpretacyjny w powszechnie uznawanej jak dotąd jednorodnej koncepcji małżeństwa. Zdaniem anglikańskiego teologa Martina Davie rozróżnienie na małżeństwa i święte małżeństwa stanowi jedynie zabieg lingwistyczny i stoi w sprzeczności z dobrze znaną i ogólnie akceptowaną zasadą filozoficzną nazywaną prawem lub zasadą niesprzeczności, która określa, że dwa

sprzeczne twierdzenia nie mogą być jednocześnie prawdziwe, zatem jest tylko jedna właściwa koncepcja małżeństwa zawarta w Ewangelii [Davie 2023]. Nadto inny brytyjski teolog określa liturgię opisaną w *Living in Love and Faith* kultem na cześć Baala, a więc osoby ludzkiej będącej właścicielem swoich prywatnych pragnień. W takim rozumieniu człowiek jest swoim własnym „baalem”, co jest według niego niedopuszczalne, gdyż powinien stosować ewangelię w życiu [Doveton 2023]. Te z kolei opisy można określić zgodnie z protestancką doktryną prawa jako ujęcia bliższe stanowisku innego protestanckiego teologa prawa Bartha, który twierdził, jak zauważa Gałkowski, że prawo z natury powinno stanowić konieczną formę kodyfikacji ewangelii, zarówno to kościelne, jak i państwowe, co więcej porządek prawny państwa nie jest w stanie nadać Kościołowi organizacji prawnej, gdyż w sytuacji jednego Królestwa (Barth zanegował dualizm Lutra) państwo znajduje się dalej od Chrystusa, niż Kościół, a w konsekwencji tych założeń opozycja pomiędzy prawem i ewangelią może zająć tylko wtedy, gdy prawo zostanie błędnie zrozumiane i powinno zostać wówczas skorygowane. W ujęciu metodologicznym kanonizacja rzeczywistości stworzonej *a posteriori*, jakiej dokonał Barth jest błędna z punktu widzenia doktryny katolickiej, gdyż Kościół katolicki odczytuje prawo nie tylko z objawienia, ale też z porządku świata [Gałkowski 2013, 119-20].

2. Forma zawierania małżeństwa i jego rozerwalność

2.1. Mormoni

Zawarcie małżeństwa w teologii mormońskiej, jeżeli dokonuje się w świątyni oraz poprzez ordynowanego kapłana, jest nazywane „przypieczętowaniem świątyni” i ma status normatywny. Zgodnie z objawieniem Josepha Smitha z 1843 r., małżeństwo zawarte jedynie „w świecie” jest uważane za nieważne i nie mające mocy, kiedy małżonkowie „umrą i zjedną z tego świata”. Natomiast jeśli małżeństwo jest przypieczętowane przez Ducha Świętego, w świątyni, przez namaszczonego kapłana, ów związek przetrwa po śmierci. Parę małżeńską wprowadza się do świątyni, gdzie odbywa się specjalna ceremonia złożona z dwóch części. Najpierw małżonkowie są namaszczeni oliwą, po czym następuje akt uznania pełni kapłaństwa pary: mąż odtąd jest kapłanem, a żona kapłanką wobec niego. Druga

część ceremonii ma charakter prywatny, kiedy to panna młoda umywa stopy swemu oblubieńcowi na znak nabycia praw do roszczeń wobec niego po zmartwychwstaniu umarłych [Szymańska 2012, 56-85].

W prawie mormońskim przyczyną ustania związku małżeńskiego, wedle Pism²¹ i osądu kościelnego, może być rozwiązłe zachowanie, pijaństwo, zaniechanie pożycia na okres dłuższy niż rok lub brutalność męża. W powyższych przypadkach rozwód jest dopuszczalny i orzekany. W razie niezadowolenia z orzeczenia, można odwołać się do wyższej instancji, a ostatecznie do Prezydenta Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych. W praktyce mormońska doktryna dopuszcza nawet procesy rozwodowe po śmierci współmałżonka, kiedy strona starała się rozwieść z nieboszczykiem z powodu jego ewentualnych braków moralnych, które mogłyby mieć wpływ na sprawę zbawienia. Choć należy podkreślić, że władze Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych dość ostrożnie zajmują się tego typu skargami, ponieważ „zainteresowana strona jest poza zasięgiem i w związku z tym trudno jej się bronić, pomimo zagwarantowanego prawa do obrony” [Anoszko 2017, 136]. Nadto przyczyną rozwodu mogą być nawet takie tytuły, jak utrata pracy, choroba przewlekła lub niepełnosprawność jednego z małżonków, ponadto nie jest to wyliczenie enumeratywne, gdyż wciąż postępuje liberalizacja mormońskiej doktryny w tym zakresie. Warto podkreślić, że początkowo za jedyny tytuł rozwodowy była uznawana zdrada małżeńska. Współcześnie prawo mormońskie uznaje również rozwody cywilne, przy czym w przypadku małżeństwa w świątyni dodatkowo wymagany jest proces kościelny o odwołanie uszczelniania świątyni (*cancellastion of sealing*) [Szymańska 2012, 85].

2.2. Katolicy

Małżeństwo tworzy zgoda obu stron wyrażona zgodnie z prawem, czyli według kan. 1108 § 1 KPK/83 określonym przez prawo sposobem wyrażenia konsensu małżeńskiego jest kanoniczna forma zawarcia małżeństwa. Nie należy, jak podkreśla P. Majer identyfikować formy kanonicznej z formą liturgiczną zawarcia. Na formę kanoniczną składają się czynności przepisane prawem konieczne do tego, by konsens małżeński był prawnie

---

²¹ Kościół Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, *Nauki i Przymierza Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich*, s. 187.

skuteczny, forma sakramentu to sam konsens nupturientów wyrażający wzajemne oddanie się i przyjęcie małżeństwa. Choć konsens małżeński nie może być uzupełniony żadną ludzką władzą, to forma kanoniczna zawarcia małżeństwa jest wytworem ustawodawstwa kościelnego i nie pochodzi z prawa Bożego. Zgoda małżeńska nie jest przedmiotem zainteresowania wyłącznie dwojga stron, które zawierają małżeństwo, ale dotyczy też wspólnoty społeczeństwa, Kościoła, rodziny. Małżeństwo wprowadza do określonego stanu i sprawia, że małżonkowie nabywają w Kościele nowe, właściwe im prawa i obowiązki, między sobą, wobec dzieci, ale także wobec całej społeczności kościelnej, idzie w tym przypadku szczególnie o obowiązek przyczyniania się do budowania Ludu Bożego przez małżeństwo. Rodzina chrześcijańska staje się w ten sposób posiewem nowych chrześcijan i podstawową komórką chrześcijańskiej społeczności, która przez sieć swych powiązań społecznych i rodzinnych stanowi źródło chrześcijańskiego oddziaływania na świat [Majer 2015, 134-41]. W związku z powyższym dla dobra społeczności i zbawienia dusz stosuje się co do zasady publiczny charakter zawarcia małżeństwa (formę kanoniczną), który nie nosi jednak absolutnego charakteru, gdyż prawodawca zwykł w uzasadnionych przypadkach dyspensować od tego zobowiązania, jak również konwalidować związki podjęte z pominięciem formy kanonicznej, w przypadkach ustania przeszkody niepublicznej lub sanacji w związku [Góralski 2006, 281-303].

Ze względu na opisaną powyższą misję, nie jest możliwe rozwiązanie małżeństwa ważnie zawartego i dopełnionego. Jeżeli występują ku temu przesłanki doktryna katolicka dopuszcza jedynie procesy o stwierdzenie nieważności małżeństwa *ex nunc* celem ochrony praw wiernych. Ponadto istnieje możliwość rozwiązania małżeństwa *ex tunc* w przypadku związków niedopełnionych lub niesakramentalnych zgodnie z przepisami i regułami katolickiego prawa małżeńskiego materialnego i procesowego oraz tradycji kanonicznej [Karp 2019, 237-39].

2.3. Anglikanie

Kościół Anglii wyznaje, że małżeństwo jest zakorzenione w porządku naturalnym, dlatego też ważnie i skutecznie zawrzeć małżeństwo może każdy, nie tylko ochrzczony. Tym, co tworzy małżeństwo nie jest ani kościelna ceremonia, ani nawet wiara nupturientów, tylko ich wspólna,

wyrażona w sposób uroczysty zgoda na wstąpienie w dozgonny związek oparty na wzajemnej miłości i wierności. Stąd w Kościele Anglii podkreśla się konieczność akceptacji przez nupturientów obowiązku wzajemnego oddania, poświęcenia i zaangażowania w relację małżeńską. Zobowiązujący do wzajemnej pomocy charakter małżeństwa jest jednym z jego trzech kluczowych przymiotów. Zdaniem Ł. Haducha kan. B 30 wyraża ten aspekt przez pokreślenie, że celem małżeństwa, obok zrodzenia i wychowania potomstwa oraz właściwego ukierunkowania naturalnych popędów i skłonności, jest wzajemne towarzyszenie, pomoc i pociecha. Małżonkowie powinni udzielać ich sobie nawzajem w dobrobycie i w przeciwnościach, przez cały okres trwania małżeństwa, aż do śmierci [Haduch 2018, 87-93].

Małżeństwo według obrzędów Kościoła Anglii może zostać zawarte po przeprowadzeniu czynności wstępnych, których dokonuje się na jeden z czterech sposobów, co w praktyce sprowadza się do rozróżnienia czterech form zawarcia małżeństwa: 1) małżeństwo po zapowiedziach (*marriage by banns*); 2) małżeństwo na podstawie specjalnej licencji Arcybiskupa Canterbury (*special licence*); 3) małżeństwo na podstawie licencji powszechnej (*common licence*) oraz 4) małżeństwo na podstawie certyfikatu superintendenta rejestratora (*certificate issued by a superintendent registrar*) [Zieliński 2016, 324-27]. Nadto 9 lutego 2023 r. promulgowano nowy obrzęd wprowadzający piątą opcję, błogosławieństwo uprzednio zawartego związku cywilnego nieheteronormatywnego, nazywanego małżeństwem²².

We wspomnianym wyżej kan. B 30 podkreślono, że małżeństwo może zostać rozwiązane jedynie przez śmierć jednej ze stron. Jak dookreśla Ł. Haduch, „co do zasady małżeństwo w prawie Kościoła Anglii ma charakter trwały i dozgonny” [Haduch 2018, 91].

Sam rozwód, jak czytamy w *The Thirty-nine Articles*, jest sprzeczny z boską instytucją, boskim zamysłem wobec małżeństwa²³. Jednakże rozumiejąc protestancki dualizm w podejściu do zjawiska prawa, to co reguluje życie zewnętrzne Kościoła niekoniecznie musi odpowiadać doktrynie duchowej wspólnoty. Choć również w przypadku tej reformy zdarzały się głosy

²² The Church of England, *Draft Prayers of Love and Faith* (12.12.2023), <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2023-12/prayers-of-love-and-faith.pdf> [dostęp: 10.10.2024].

²³ E.C.S. Gibson, *The Thirty-nine Articles of the Church of England, Explained with an introduction*, Kessinger Publishing, London 1896, art. XXV.

sprzeciwu, jak oświadczenie duchownych zebranych na synodzie w diecezji Sheffield, którzy stwierdzili, że praktyka rozwodowa stoi w sprzeczności z kan. B 30 [Mann 2016].

Jeżeli idzie o rozwiązanie małżeństwa w Kościele Anglii jest to możliwe ze skutkiem *ex tunc*, jak również *ex nunc*. W przypadku rozwiązania związku „od teraz” stosuje się instytucję rozwodu, zgodnie z prawem państwowym. Wydane już w 1947 r. *The Anglican Canons* w kan. 36 stanowiły, że małżeństwo, które zostało odpowiednio rozwiązane przez prawo świeckie, po przeanalizowaniu dokumentów rozwodowych przez biskupa i uznaniu za zasadne podstawy do takiego orzeczenia, może być uznane za niemające już żadnej mocy prawnej również na forum Kościoła. W 1999 r. Arcybiskup Canterbury wydał dokument zawierający aktualne nauczanie Kościoła o małżeństwie²⁴. Zwrócił wówczas uwagę na konieczność dostosowania doktryny Kościoła do zmian społecznych i tym samym wyjścia naprzeciw tym wiernym, którzy będąc po rozwodzie chcą zawrzeć kolejne małżeństwo w Kościele. W nawiązaniu do powyższego dokumentu zaktualizowany został również zbiór kanonów Kościoła anglikańskiego w zakresie, w jakim dotyczy to praktyki (i tym samym doktryny) ponownego zawarcia małżeństwa przez osoby cywilnie rozwiedzione. Niestety, na próżno szukać w zbiorze prawa Kościoła anglikańskiego skonkretyzowanych okoliczności, które decydują *de facto* o uznaniu otrzymanego rozwodu za rozwiązanie małżeństwa kościelnego. Wypada sądzić, zgodnie z następnym zapisem dokumentów synodalnych Kościoła Anglii z 2002 roku, że wyżej wspomniane okoliczności należą raczej do oceny duchownego niż do odgórnie wskazanego przez Synod jakiegoś zbioru prawa²⁵.

Bardziej konserwatywną praktyką w Kościele Anglii jest stwierdzenie nieważności małżeństwa *ex nunc*, czyli od początku, a więc zadeklarowanie, że instytucja małżeństwa tak naprawdę nie miała miejsca i nigdy nie zaszła między stronami. Małżeństwo może zostać uznane za nieważne (*marriage*

---

²⁴ Archbishops of Canterbury and York, *Marriage: A Teaching Document*, (20.09.1999) <https://www.churchofengland.org/sites/default/files/2017-10/marriage-a-teaching-document.pdf> [dostęp 27.10.2024].

²⁵ The Church of England, *Marriage in church after divorce In July 2002, the General Synod passed the following motion by 269 votes to 83 (27.07.2002)*, <https://www.facultyoffice.org.uk/wp-content/uploads/2013/12/Divorce-HoB-Advice.pdf> [dostęp: 10.10.2024].

voidable) z powodów wymienionych w ustawie i jako takie może zostać uznane za nieistniejące od chwili wydania wyroku stwierdzającego nieważność czynności prawnej (*ex nunc*). I tak zgodnie z ustawą kontrakt małżeński uznaje się za niebyły w następujących przypadkach: a) gdy nie zostało ono skonsumowane z powodu niezdolności którejkolwiek ze stron; b) gdy nie zostało skonsumowane z powodu rozmyślnej odmowy przez stronę pozwaną; c) w sytuacji, gdy którąkolwiek ze stron wyraziła w sposób wadliwy akt woli zawarcia małżeństwa – w tym przypadku ustawa wymienia wprost przymus, błąd oraz upośledzenie umysłowe jako potencjalne przyczyny wadliwego wyrażenia woli zawarcia małżeństwa, jednakże katalog ten pozostawia otwarty; d) sytuacja, w której osoba sama w sobie zdolna do prawidłowego wyrażenia aktu woli zawarcia małżeństwa, w chwili jego zawierania cierpiała w sposób ciągły lub z przerwami na zaburzenia psychiczne takiego rodzaju lub w takim stopniu, że w danej chwili była niezdolna do małżeństwa; e) choroba weneryczna, jeśli wystąpiła w chwili zawierania małżeństwa po stronie pozwanej w formie objawowej; f) ciąża, w której była pozwana w chwili zawierania małżeństwa, a w którą zaszła z kimś innym niż powód; g) uzyskanie w czasie trwania małżeństwa przez którąkolwiek ze stron certyfikatu uznania płci (*gender recognition certificate*); h) sytuację, gdy strona pozwana w chwili zawierania małżeństwa miała za sobą zmianę płci²⁶.

3. Komparatystyka porządków prawnych

3.1. Mormoni i katolicy

Analiza koncepcji małżeństwa w Kościele Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych pozwoliła wyodrębnić cztery atrybuty instytucji prawnej: czystość, wspólnota, płodzenie i wychowywanie potomstwa oraz szowinizm płciowy. Trudno dopatrywać się na płaszczyźnie teologicznej tożsamości tych przymiotów związku z czterema dobrami małżeństwa katolickiego (*bonum coniugum, bonum prolis, bonum fidei, bonum sacramenti*). Jednakże na poziomie pragmatyki życia rodzinnego wydaje się, że te instytucje prawne, choć różne w swoim znaczeniu dogmatycznym, w praktyce

---

²⁶ UK Parliament, *Matrimonial Causes Act*, UK Public General Acts c. 18/1973 (Whole Act), <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1973/18> [dostęp: 10.10.2024].

szanują podobne wartości, jak stałość związków i rodzin, dużą otwartość na potomstwo oraz wyższy priorytet życia wiecznego nad doczesnym. Ponadto mormoni konsekwentnie, jak Kościół katolicki za małżeństwo uznają jedynie związek mężczyzny i kobiety [Anoszko 2017, 134].

Warto zwrócić również uwagę na sytuację na styku porządków prawnych obu Kościołów, a więc małżeństwo mieszane. Kościół katolicki dnia 5 czerwca 2001 r. uznał chrzest udzielany w Kościele Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych za nieważny²⁷. W związku z powyższym z punktu widzenia Stolicy Apostolskiej małżeństwo katolika z mormonem jest możliwe po udzieleniu uprzednio przez ordynariusza miejsca dyspensy od różnicy religii. Możliwy jest również ślub według obrzędów Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych, jednak po uzyskaniu dyspensy od formy kanonicznej. Ponadto na mocy przywileju wiary możliwe jest także jego rozwiązywanie [Dzierżoń 2013, 150-57].

Natomiast z punktu widzenia Kościoła mormonów, co do ważności należy dopilnować, aby ślub miał miejsce w świątyni, najlepiej, w Kościele Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych. Liderzy dopuszczają jednak interpretację rozszerzającą, idzie zatem o jakąkolwiek świątynię, co do godziwości natomiast mormoni wymagają od nupturientów powstrzymania się od aktów seksualnych, a nadto kawy, herbaty, alkoholu i tytoniu, aż do ceremonii zaślubin [Szymańska 2012, 53-56].

3.2. Anglikanie i katolicy

W obu przypadkach doktryna, co do istoty instytucji małżeństwa, poza wymiarem sakramentalności była do niedawna uznawana za koherentną. W zakresie sakramentalności małżeństwa, należy zwrócić uwagę na kan. 1055 § 2, w którym prawodawca traktuje, że między ochrzczonymi nie może istnieć ważna umowa małżeńska, która tym samym nie byłaby sakramentem. Gdyby jednak ceremonia zaślubin miała odbywać się według obrzędów Kościoła Anglii, co do ważności Kościół katolicki wymaga wówczas od nupturientów uzyskania uprzednio dyspensy od formy kanonicznej.

---

²⁷ Kongregacja Nauki Wiary, *Odpowiedź na wątpliwość co do ważności chrztu udzielanego we wspólnocie Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatnich* (05.06.2001), http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20010605_battesimo_mormoni_pl.html [dostęp: 10.10.2024].

Wspólnota anglikańska wnosila w ramach prowadzonego dialogu ekumenicznego zastrzezenia wobec Kościoła katolickiego, sugerując, że obowiązujący wymóg zachowania formy kanonicznej Kościoła katolickiego do ważności małżeństw mieszanych katolików stanowi pewną niesprawiedliwość niezrozumiałą dla wiernych anglikańskich, gdyż prawodawca Kościoła Anglii nie przewiduje osobnej formy powtórnego zawierania małżeństwa ani specjalnej ceremonii liturgicznej dla par, które wcześniej zawarły małżeństwo w formie religijnej innych wspólnot wyznaniowych, akceptowanej przez angielskie prawo, uznając takie małżeństwa za ważne²⁸. Jednakże z punktu widzenia prawodawstwa Kościoła katolickiego zachowanie przepisów o formie kanonicznej chroni wiernych przed multiplikowaniem związków, nadto jak zawarto w *Breviarium fidei*, sakrament święceń w Kościele Anglii wygasł wraz z przerwaniem sukcesji apostołskiej, dlatego też w świetle katolickiego prawa kanonicznego duchowny anglikański nie może być świadkiem urzędowym przy zawieraniu sakramentu małżeństwa²⁹.

Największym jednak problemem uzgodnienia tych dwóch odrębnych systemów prawa jest zagadnienie małżeństw jednopłciowych. O ile, z punktu widzenia protestanckiej teologii prawa możliwe jest rozróżnienie w prawodawstwie kościelnym na małżeństwo święte, a więc duchowe, wynikające z wewnętrznych przekonań i obowiązujące w sumieniu, oraz małżeństwo zewnętrzne, wynikające z potrzeby zachowania porządku społecznego, gdyż zróżnicowanie to jest dopuszczalne w doktrynie protestanckiej teologii prawa, to z punktu widzenia rozwiązań systemowych Kościoła katolickiego takie ujęcie jest nie do przyjęcia, gdyż u podłoża katolickiej teologii prawa kanonicznego nie stoi dualizm pomiędzy Kościołem i prawem, ale spójność pomiędzy tym, co zewnętrzne i wewnętrzne. Jest to „prawo Kościoła” i pojęcie Kościoła determinuje prawo, które wynika z jego natury, inaczej nie sposób mówić o prawie w Kościele. Nie jest zatem możliwe, aby instytucja małżeństwa w kanonicznej formie prawnej odbiegała od założeń teologicznych, gdyż zaprzeczyłoby to sensowności istnienia Kościoła w jego zewnętrznym wymiarze, sprowadzając go jedynie do doświadczenia

²⁸ Anglican-Roman Catholic Commission on the Theology of Marriage, *Final Report on the Theology of Marriage and its Application to Mixed Marriages* 33B, ARCCM, Wessington 1975, nr 62-63, <https://iarccum.org/doc/?d=11> [dostęp: 10.10.2024].

²⁹ Leon XIII, *List Apostolicae curae et caritatis z 13 września 1896 r.*, w: *Breviarium Fidei*, red. J.M. Szymusiak, Pallottinum, Poznań 1964, s. 308.

indywidualnego i subiektywnego wbrew naturze człowieka i woli Bożej [Sobański 2001, 30-35], ale również idei tworzenia prawa, gdyż, jak pisze Sobański prawo Kościoła kształtowało się w kontakcie z zastaną kulturą prawną, dlatego, że „prawo chrześcijan nie zależało od prawa tego świata i nie było skrepowane rozumieniem prawa w świecie, pozostawało ono otwarte na różne pojęcia i formy prawne wykształtowane w świecie, a przydatne dla wyrażenia społecznych treści doświadczenia chrześcijańskiego oraz dla organizacji zgromadzeń i gmin” [Tenże 1992, 25].

3.3. Mormoni i anglikanie

Ostatnią z możliwych konfiguracji jest zestawienie mormońskiej oraz anglikańskiej koncepcji małżeństwa. Po pierwsze charakterystyczną cechą wspólną obu konceptów jest rozwiązywalność związków, ponadto anglikanie kanonizują ustawy państwowe, natomiast mormoni je recypują [Zieliński 2016, 328]. W ujęciu aksjologii prawa anglikanom i mormonom przyświecają wspólne wartości, takie, jak potomstwo czy trwały związek. Jednakże postępująca laicyzacja prawa Kościoła Anglii pozwala nosić się z obawami co do nadrzędnej roli wspomnianej aksjologii. A zatem trudno ocenić, jakie wartości w praktyce stosowania prawa przez anglikanów są przeważające. Natomiast koncepcja Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych Dni Ostatecznych wydaje się odznaczać większą stabilnością wobec zmieniających trendów i zjawisk społecznych [Kaufmann 2010, 33].

Ponadto w przypadku styku systemów prawnych Kościołów w zakresie sprawowania małżeństwa mieszanego mormoni bezwzględnie co do ważności wymagają ślubu w świątyni, najlepiej mormońskiej [Szymańska 2012, 53-56]. Natomiast anglikanie uznają małżeństwa wyznaniowe sprawowane według obyczajów własnych innych religii i wyznań o tyle, o ile honoruje je prawodawstwo państwowe, co zrozumiałe, w przypadku inercyjnego stosunku prawa kanonicznego Kościoła Anglii wobec systemu państwowego [Kilanowski 2022, 197-204].

Zakończenie

Jeszcze kilkadziesiąt lat temu kościoły w Wielkiej Brytanii borykały się z rosnącą falą rozpadających się małżeństw. Analizując współczesne ustawodawstwo mormońskie oraz Kościoła Anglii w zakresie rozwiązywania małżeństw, nietrudno zauważyć, że konfrontacja z głównym nurtem

społeczeństwa doprowadziła do znacznej liberalizacji prawa w tym zakresie, choć doktrynalnie kościoły te nadal promują nierozzerwalność małżeństwa. Z drugiej strony, z punktu widzenia katolickiej doktryny dotyczącej małżeństwa, choć nie uległa ona zmianie, na przestrzeni dekad XX i XXI w. w praktyce nastąpił wzrost spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych. Kwestia nieheteronormatywności małżeństwa również zyskała na znaczeniu w ostatnim czasie. Kościół Anglii, po prawie 10 latach od uznania przez Wielką Brytanię związków osób tej samej płci za małżeństwa, 9 lutego 2023 r. kanonizował prawo państwowe, zastrzegając jednak rozróżnienie między instytucją świętego małżeństwa, jako bardziej właściwą z punktu widzenia doktryny anglikańskiej, a instytucją małżeństwa zwyczajnego, regulowaną przez prawo państwowe. W następstwie tych zmian legislacyjnych dokonanych przez Kościół Anglii, doktryna prawna Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich, choć nieuznawana przez Stolicę Apostolską za wyznanie chrześcijańskie od 2001 r., wydaje się, pod względem nieheteronormatywności małżeństwa, bliższa pogładowi katolickiemu niż stanowisko Kościoła Anglii, uznawanego przez Kościół katolicki za wyznanie chrześcijańskie.

PIŚMIENNICTWO

- Anoszko, Sergiusz. 2017. „Małżeństwo i rodzina w nauczaniu i praktyce Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w dniach ostatnich (Mormonów).” W *Małżeństwo i rodzina w perspektywie różnych wyznań i religii*, red. Krzysztof Kietliński, 131-45. Warszawa: Inicjatywa Praska DIAK DW-P.
- Burbach, Nicolette. 2024. „Fiducia Supplicans and the possibility of non-liturgical descending blessings for same-sex relationships.” *The Pastoral Review* 20, nr 2:9-13.
- Burke, Cormac. 1991. „Bonum fidei.” *Ius Canonicum* 21, nr 2:659-79.
- Davie, Martin. 2023. „The bishops of the Church of England and the principle of non-contradiction.” <https://anglican.ink/2023/05/24/the-bishops-of-the-church-of-england-and-the-principle-of-non-contradiction/> [dostęp: 19.06.2023].
- Doveton, Dave. 2023. „Prayers of “love and faith” or a liturgy for Baal?.” <https://anglican.ink/2023/02/06/prayers-of-love-and-faith-or-a-liturgy-for-baal/> [dostęp 19.06.2023].
- Dzierżon, Ginter. 2013. „Możliwość rozwiązania małżeństwa zawartego przez mormonów na mocy przywileju pawłowego.” *Studia Oecumenica* 13, nr 1:149-60.
- Gałkowski, Tomasz. 2013. „Teologia prawa.” *Prawo Kanoniczne* 56, nr 2:105-25.

- Góralski, Wojciech. 1996. „Pojęcie bonum coniugum (kan. 1055 § 1 KPK) w świetle orzecznictwa Roty Rzymskiej.” *Roczniki Nauk Prawnych* 6, nr 1:77-86.
- Góralski, Wojciech. 2004. „Wykluczenie bonum sacramenti w opublikowanych wyrokach Trybunału Roty Rzymskiej z 2004 r.” *Ius Matrimoniale* 25, nr 2:5-30.
- Góralski, Wojciech. 2006. *Kościelne prawo małżeńskie*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Góralski, Wojciech. 2022. „Wykluczenie bonum prolis w najnowszym orzecznictwie Roty Rzymskiej.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 32, nr 35:71-90. <https://doi.org/10.32084/bskp.4420>
- Haduch, Łukasz. 2018. „Małżeństwo w prawie Kościoła Anglii. Wybrane zagadnienia istotne w kontekście zawierania małżeństw mieszanych pomiędzy wiernymi Kościoła Anglii a katolikami.” *Ius Matrimoniale* 29, nr 2:83-116. <https://doi.org/10.21697/im.2018.29.2.04>
- Heaton, Tim B., i Cardell K. Jacobson. 2015. „The Social Composition of Mormonism.” W *The Oxford Handbook of Mormonism*, red. Terryl L. Givens, i Philip L. Barlow, 309-33. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199778362.013.21>
- Jakubowski, Wojciech. 2005. „Doktryna, kult i organizacja Kościoła mormonów.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 8, nr 1:317-44.
- Karp, Sabina. 2019. „Instytucja małżeństwa w Prawie Kanonicznym.” *Studia Prawnicze KUL*, nr 3:233-51. <https://doi.org/10.31743/sp.8914>
- Kaufmann, Eric P. 2010. *Shall the Religious Inherit the Earth? Demography and Politics in the Twenty-First Century*. London: Profile Books.
- Kilanowski, Igor. 2021. *Status prawny Church of England*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Kilanowski, Igor. 2022. „Instytucja małżeństwa w porządku kanonicznym Kościoła Anglii.” *Ius Matrimoniale* 33, nr 1:195-210. <https://doi.org/10.21697/im.2022.33.1.07>
- Kręcińdo, Janusz. 2021. „Obraz Jezusa w Ewangeliach kanonicznych a kwestia homoseksualna.” *Verbum Vitae* 39, nr 1:201-22. <https://doi.org/10.31743/vv.11925>
- Maffly-Kipp, Laurie. 2013. „Mormons and Gender Issues.” *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation* 23, nr 1:15-22.
- Majer, Piotr. 2015. „Znaczenie kanonicznej formy zawarcia małżeństwa.” *Annales Canonici* 11, nr 1:135-55. <https://doi.org/10.15633/acan.1054>
- Mann, Julian. 2016. „Canon B30 Of Holy Matrimony.” <https://anglicanmainstream.org/canon-b30-of-holy-matrimony/> [dostęp: 19.06.2023].
- Nelson, Russell M. 2008. „Celestial Marriage.” *Liahona* 32, nr 11:92-94.

- Sobański, Remigiusz. 1992. „Prawo kanoniczne a kultura prawna.” *Prawo Kanoniczne* 35, nr 1-2:15-33.
- Sobański, Remigiusz. 2001. *Nauki podstawowe prawa kanonicznego: Teologia prawa kościelnego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Szymańska, Kinga. 2012. *Wspólnota Mormonów a prawo Kościoła katolickiego*. Płock: Płocki Instytut Wydawniczy.
- Zieliński, Tadeusz J. 2016. *Państwowy Kościół Anglii Studium prawa wyznaniowego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChaT.